

Gespreksnotitie rondetafelgesprek Verduurzaming van de woningvoorraad en aanpak energiearmoede

14 september 2023, Ron Meyer namens het Nationaal Programma Heerlen-Noord (NPHLN)

Een onhollandse opgave in Heerlen en de stadsregio Parkstad Limburg

Armoede is een collectief probleem

Bij energiearmoede wordt doorgaans uitgegaan van de volgende definitie: energiearme huishoudens zijn huishoudens die te maken hebben met een laag inkomen in combinatie met een hoge energierekening of een woning van (zeer) slechte energetische kwaliteit. Meer specifiek zijn er drie dimensies:

1. de betaalbaarheid van energie;
2. de energetische kwaliteit van het huis;
3. de mogelijkheid om te investeren in de energetische kwaliteit van het huis.

Tegelijkertijd ontkomen we niet aan de constatering dat categorieën zoals energiearmoede, menstruatiearmoede, mobiliteitsarmoede en ontbijtarmoede uiteindelijk neerkomen op: armoede. Mensen met een te laag inkomen om stijgingen van boodschappen of energierekeningen te voorkomen. Mensen met te weinig rek in hun maand, week of zelfs dag om problemen op te kunnen vangen. Zo kunnen zij niet deelnemen aan het normale maatschappelijke leven. Dat kan betekenen dat er te weinig eten is, mensen letterlijk in de kou zitten of niet naar de tandarts kunnen. In de woorden van Nancy uit Heerlerheide: "Ik kan niet eens tot morgen plannen."

Historische context

In Heerlen (90.000 inwoners) en de stadsregio Parkstad (de vroegere Oostelijke Mijnstreek, met nu 257.000 inwoners) weten we dat de armoede in onze stad en streek historisch te verklaren zijn.

Onstuimige groei

Heerlen kende eind 19^e eeuw zo'n 5.000 inwoners en in 1933 werd de 50.000^e inwoner verwelkomd. In amper veertig jaar tijd vertienvoudigde Heerlen van dorp naar (op dat moment in Nederland) middelgrote stad. Die onstuimige groei ging gepaard met 'voortvarende' woningbouw van weliswaar bekende architecten (Stuyt en Cuypers) maar ook vaak van het type 'noodwoning', woningen die "tijdelijk" zouden staan. Sommige van die woningen staan na 100 jaar nog steeds "tijdelijk" overeind. Ze zijn niet zelden slecht onderhouden.

Concentratie van armoede na de mijnsluiting

Bovenop de 75.000 mensen die hun werk in en rond de mijnen verloren (de laatste mijn sloot op 31 december 1974), werden er in de operatie 'van zwart naar groen' onder andere duizenden woningen op de vele gesaneerde mijnterreinen gebouwd. Midden in economische crises, recessie en enorme werkeloosheid onder jongeren werden er voornamelijk goedkope huurwoningen gebouwd. Op zichzelf niks mis mee, behalve dat de toenmalige woningbouwverenigingen daarmee niet alleen bouwden voor de Heerlense (jonge) mensen met een bescheiden inkomen, maar ook voor die in de rest van Limburg. En zij kwamen in aangeslagen gemeenschappen terecht waar weinig werk was.

Tel daarbij het invoeren van een inkomenstoets bij woningcorporaties (2011) en het daarmee per saldo weggagen van mensen met wat bredere financiële schouders uit onze volkshuisvesting op en je kunt spreken van omgekeerde solidariteit: in de gemeenschappen met de smalste schouders komen

mensen met de grootste maatschappelijke problemen terecht. Niet alleen uit Heerlen of Parkstad, maar inmiddels uit de rest van het land.

Omvang van het probleem in Heerlen-Noord

- *Twee keer zo hoog.* Energiearmoede is hier twee keer zo hoog (16 procent) als het landelijk gemiddelde (8 procent) en dat betreft cijfers van 2022
- *Niet een wijk, maar 2/3^e van Heerlen:* Heerlen-Noord telt 28.700 huishoudens, 69 procent van het totaal aantal huishoudens in Heerlen
- *57 procent met een laag inkomen.* In totaal hebben 16.400 huishoudens daarvan (57%) een laag inkomen.
- *50 procent laag energielabel.* 14.500 huishoudens hebben een laag energielabel (D t/m G). Dat is zo'n 50 procent van de huishoudens, het landelijk gemiddelde ligt op 33 procent.
- *40 procent van de woningen in bezit van een woningcorporatie.* Heerlen-Noord telt relatief veel corporatiewoningen, namelijk 11.500, dat is 40 procent van de woningvoorraad, het landelijk gemiddelde is 29 procent.
- *E, F, G weg voor 2029.* De woningcorporaties zorgen ervoor dat voor 2029 alle E, F en G-labels weg zijn uit hun bezit, dat gaat om circa 3.000 woningen (prestatieafspraken 2023).
- *10.000 particuliere woningen slecht energielabel.* Onderzoek van bureaus Rebel en Springco in april 2023 in opdracht van BZK laat zien dat ruim 10.000 van de particuliere woningen in Heerlen-Noord een slecht energielabel heeft.

Landelijke trends (uit rapport TNO)

Vooraf kinderen zijn de dupe: van alle energiearme huishoudens in een energetisch zeer slechte woning, bestond in 2022 naar schatting 33 procent uit gezinnen met kinderen, waar dat in 2020 nog 19 procent was.

De groep huishoudens met een laag inkomen in de energetisch slechtste woningen is ondanks de financiële compensatie het hardst getroffen door de gestegen energieprijzen (voor de subgroep energiearme huishoudens met de energetisch slechtste woningen (LIHE of LIZLEK) is de energiequote het sterkst gestegen: van 11,2 procent in 2020 naar 16,3 procent in 2022. Dit komt overeen met een gemiddelde energierekening per maand van ongeveer 248 euro in 2022 ten opzichte van ongeveer 149 in 2020 – een stijging van gemiddeld 98 euro per maand)

Lokale aanpak

Heerlen doet er alles aan om de acute gevolgen van gestegen energieprijzen voor huishoudens met een laag inkomen te beperken. In totaal zijn er bijvoorbeeld 10.390 energietoelagen uitbetaald, het betreft 9.653 energietoelagen van 1.300 euro, uitbetaald aan huishoudens met een inkomen tot 120 procent van de bijstandsnorm in 2022.

Samen met de Woonwijzerwinkel wordt verder ingezet op inzet van energiecoaches (huis aan huis), de energieknip (250 euro om te besteden aan producten die moeten leiden tot vermindering van energiegebruik/de energierekening) en de witgoedregeling (ieder huishouden kan maximaal één apparaat omruilen voor een nieuw, energiezuinig en kwalitatief goed apparaat). Ook is op 18 oktober 2022 door een coalitie van gemeenten en maatschappelijke organisaties in de stadsregio Parkstad het **Verbond voor Energierechtvaardigheid** gelanceerd. Zie: [Verbond voor energierechtvaardigheid \(heerlen.nl\)](https://www.heerlen.nl). *Komt dit dan niet neer op pleisters plakken?* Zeker. Fundamenteelere oplossingen als renovatie van woningen, hogere lonen, lagere prijzen vergen ingrepen die niet alleen lokaal of regionaal

opgelost kunnen worden. Heerlen en de stadsregio Parkstad grijpen echter alle (lokale) mogelijkheden aan om de zware lasten op de vaak smalle schouders te verlichten.

Brieven (QR-codes) Energie-knip verstuurd	9.627
Brieven (QR-codes) Energie-knip geactiveerd	6.120
Gemiddeld besteed bedrag per huishouden*	€ 174,38
Activatiepercentage	63,6%
Energiecoaches	2.530 bezoeken
Installatiehulp	354
Witgoedregeling	786 (gemiddeld €720 per huishouden)

Met de middelen voor Energiefixers kunnen deze maatregelen voortgezet worden en verder worden uitgebouwd.

Nationaal Programma Heerlen-Noord

Als tweederde van de stad met te grote achterstanden kampt, is er méér nodig dan een gemeente (of elk ander instituut) alleen kan oplossen. Om die reden is een bijzondere samenwerking ontstaan in navolging van het voorbeeld in Rotterdam-Zuid. Het *Nationaal Programma Heerlen-Noord (NPHLN)* is een samenwerking van tientallen organisaties, zoals het Rijk, de gemeente, alle woningcorporaties, alle onderwijsinstellingen, de GGD, de Rabobank, CZ, peuter- en kinderopvang, de welzijnsorganisatie, de politie en het OM. NPHLN is één van de 20 gebieden in het Nationaal Programma Leefbaarheid en Veiligheid (NPLV). NPHLN heeft zich als doel gesteld om de levenskansen van de volgende generatie wezenlijk te verbeteren. Over 25 jaar mag het niet meer uitmaken of een kind in Heerlen-Noord of elders in Nederland geboren wordt. De alliantiepartners committeerden zich voor de opgave van 25 jaar en een uitvoeringsprogramma (Toekomstplan NPHLN) van vijf jaar via vijf hoofdthema's: wonen, werken, leren, gezondheid en veiligheid.

Als onderdeel van de opgave van het NPHLN hebben woningcorporaties in 2022 in de wijk Vrieheide 62 woningen met een slecht energielabel gekocht en dit jaar begint de verduurzaming van het eerste woonblok (blokken van zes woningen). Die woningen worden volledig gerenoveerd in blokken (van zes woningen) waarvan de overgrote meerderheid koopwoningen zijn. Daarmee vindt een vermenigvuldiging van de aanpak plaats: behalve de nieuwverworven corporatiewoningen worden ook koopwoningen fundamenteel verduurzaamd (volledig nieuw dak, zonnepanelen, gasloos en indien nodig: nieuwe gevels). Het betreft 62 woningen van alleen in deze wijk al 837 particuliere woningen in (vaak) slechte staat. De opgave in Heerlen-Noord is groot en vergt méér, onorthodoxe en vastberaden steun.

Grote investeringen in particulier bezit

Het probleem echt oplossen vraagt om grote investeringen, ook/vooral in een groot aantal woningen van particuliere eigenaren. Investeringen die zich voor een deel terugverdienen door een lager energieverbruik en een hogere WOZ-waarde, maar ook door gelukkigere en gezondere bewoners. Via constructies als de Woonpas wordt al elders in Nederland geëxperimenteerd met het deels terugverdienen van de investeringen via de baatbelasting (gemeentelijke belastingen), maar hier zitten ook juridische en belastingtechnische haken en ogen aan blijkt uit de praktijk.

Met regelingen als het *Volkshuisvestingsfonds* kan een deel van deze voorraad aangepakt worden, maar het ministerie gaat hierbij uit van kengetallen die op veel van de woningen in een wijk als bijvoorbeeld Vrieheide niet van toepassing zijn. De problematiek in deze specifieke wijk speelt al vanaf het moment dat de woningen werden opgeleverd eind jaren 60. Aan veel van de woningen is dus

sinds die tijd geen fatsoenlijk onderhoud gepleegd wat de kosten voor verduurzaming een veelvoud maakt van de kengetallen waar mee gerekend wordt. En afbreken en nieuwbouw is hier ook geen oplossing, het gaat immers om een Wederopbouwgebied van Nationaal Belang (Eén van de dertig die zijn aangewezen door de Raad voor Cultureel Erfgoed).

1 accuut en actueel voorbeeld: de huidige regeling van het Volkshuisvestingsfonds sluit corporaties uit van verduurzamingssubsidies, waarmee onze Vrieheide-methode mogelijk in de problemen komt. Wie opgave effectief en succesvol wil uitvoeren, zou woningcorporaties juist wel in staat moeten stellen om de verduurzaming te financieren.

Bovendien gaat het steeds om tijdelijke regelingen.

WAT IS ER NODIG?

a) Langdurig verbondenheid aan de opgave.

In NPHLN hebben alle alliantiepartners zich gecommitteerd voor de opgave van 25 jaar. Het is goed dat er zicht is op steun (SPUK, VHF, Regiodeal) maar het zijn allemaal tijdelijke regelingen met vaak nog ingewikkelde voorwaarden en veel administratieve rompslomp.

b) Neem barrières weg en maak ruimte voor de onconventionele oplossingen waar om gevraagd wordt, bijvoorbeeld bij de financiering van de verduurzaming van problematische particuliere voorraad.

c) Geef ruimte! Erken dat gebruikte kengetallen niet altijd toepasbaar zijn en geef ruimte voor afwijking. Op sommige plekken is het probleem niet alleen groter, maar gaat het ook dieper, doordat het bijvoorbeeld een veel langere historie kent.

d) Overheid. Kijk naar de (mogelijke) rol van woningcorporaties. Die rol is de afgelopen jaren behoorlijk ingeperkt. Toch kunnen zij een belangrijke rol vervullen bij het verduurzamen van de problematische particuliere voorraad, maar moeten daarvoor dan wel ruimte krijgen.